

ציפה ללצ ח"ח ציפה לעינים צחי' לצרכות
 שם, בלשון הגמ' כסם ששמים וארץ בטלים
 כו', שהקשה דזה נגד הספרי דשמים וארץ
 קיימים לעולם, ונשאר בצ"ע ע"ש. ולמה
 שביארנו לא קשה.

ובדברי הספרי ורש"י כאן, שאמרו שמים
 וארץ שהם קיימים לעולם ולעולמי
 עולמים. פשוט שאין סתירה למ"ש חז"ל
 דהעולם יחרב בצלף השביעי, אלא הכוונה
 שהם קיימים עד שיחרב העולם כולו. וראיתי

יערוף במטר לקחי (לב, ב).

ספר תורה לקרות, וע"ש בהערות המהדיר.
 וארבעה ימים קריאת התורה צריפות, יכול
 להיות כגון כשחל ר"ח צימים שלישי ורביעי.
 ואין הכוונה לחול המועד וחנוכה שקורין
 בתורה כמה ימים זה אחר זה, דהרי זה קבוע
 בכל שנה.

בפירושי התורה לרבי יהודה החסיד ז"ל
 [ירושלים תשל"ה] כתב, כשקורין
 ד' ימים בתורה בזה אחר זה, הגשמים
 מרובים באותו חודש ע"ש. וכן כתב בספר
 במעריאות לרבי יהודה החסיד ז"ל ח"א (אות
 ה'), ושם כתב כשמוציאין שלשה ימים רלופין

בשעירים עלי דשא וברביבים עלי עשב (לב, ב).

צידו שני סדרים או שלשה, הקב"ה אומר לו בני
 כל ההלכות למה לא שנית אותם, אם אומר להם
 הניחוהו מוטב, ואם לאו עושים לו כמדרשו
 ראשון ראשון. בא מי שיש צידו הלכות [נראה
 הכוונה למשניות, כמו שפירש"י בחגיגה ג' א'
 ובעוד מקומות], אומר לו בני תורת כהנים למה
 לא שנית כו'. בא מי שיש צידו תלמוד, הקב"ה
 אומר לו בני הואיל ונתעסקת בתלמוד, כפיית
 במרכבה כו' ע"ש באורן. וכתב האוה"ח הק'
 דמדברי המדרש נראה, דאין שואלין לכל אדם
 בשוה, אלא כל אחד תלוי לפי כח השגתו שיכול
 להשיג. דמי שיכול להשיג יותר, יש עליו תביעה
 יותר גדולה על כל מה שהיה יכול להשיג. ומי
 שאין בכחו להשיג הרבה, אין נענש על מה שלא
 היה בכחו להשיג. ולכן מי שהיה בכחו להשיג גם
 תורת כהנים או מעשה מרכבה וכו', שואלין אותו
 על כך למה לא עסקת בזה, אבל שאלות אלו אין
 שואלין לכל אדם. ומה שאמרו במדרש, מי שיש
 צידו כך שואלין אותו כך כו', ומשמע שלכל אדם
 שיש צידו כך שואלין אותו כך, היינו רק מדריגה

בתב האור החיים הק', כשעירים וגו', יתבאר
 ע"ד אומרם בצרייתא (מדרש משלי י'),
 אמר רבי ישמעאל כשמעמידין את האדם צדין
 אם יש צידו מקרא שואלים ממנו למה לא שנה,
 ואם צידו משנה שואלים ממנו תלמוד, וכן על זה
 הדרך. הנה מעומק דברי הצרייתא מוכיחין
 הדברים, שמי שיש צידו מקרא אין שואלין ממנו
 מעשה מרכבה, אלא מדריגה אחת כפי יכולתו
 יותר ממה שטרת, שעליו היה לטרוח גדר למעלה
 מזה. והוא אומר כשעירים וגו' וכרביצים וגו',
 פ"י כשיעור שימטיר ה' טיפין קטנים על הדשא
 שהוא קטן, וכרביצים שהן טיפין גדולים ועצים,
 עלי עשב שהוא גדול שיכול לקבול, כדמיון זה
 מצות התורה כל אחד כפי כח שיכול להשיג, ויש
 בזה להקל ולהחמיר, להקל על מי שאינו יכול
 להשיג יותר, ולהחמיר על מי שיכול הרבה
 ששואלין ממנו הכל ואפילו מעשה מרכבה ע"ש.
 הגה במדרש משלי שם איתא, בא מי שיש צידו
 מקרא ואין צידו משנה, הקב"ה הופך את
 פניו ממנו כו' ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש

אחת יותר ממה שהשיג, זאת שואלין לכל אדם, דמכיון שהגיע למדריגה זו, צודאי שהיה יכול לעלות גם במדריגה שעליה עם קצת רצון ויגיעה. אבל יותר מזה אין תוצעין אלא למי שצבור שהיה יכול להשיג יותר, ונתעצל ולא השיג.

אבות החפץ חיים ז"ל מביא דברי המדרש משלי הנ"ל בכמה מקומות בספריו, בביאור הלכה (סימן קנו), בשמירת הלשון ח"א (שער התורה פ"ז), ובהקדמתו לביאורו על התורה כהנים, ובספרו שם עולם ח"א (פי"ג בהגה), ובחומת הדת (פ"י). ומשמע מדבריו שם שהצין בדברי המדרש שלכל אדם שואלין את כל השאלות האלו, שיש תביעה על האדם שהיה צריך ללמוד כל זה. ובהקדמה לביאור על התו"כ שם כותב, הנה מדברי המדרש הזה הלא יש לנו התעוררות גדולה לחיוב לימוד התורה כהנים, כיון ששואלין אנו על זה כו' ע"ש. ובספרו שם עולם (שם) אחר שהביא דברי המדרש כתב, והנה כיון ששואלין לו לאדם על הכל, מסתמא ניתן לו לאדם דעת מתחילה שיוכל להשיג הכל, וכאשר יתבונן האדם בעצמו בימי חייו יראה בעצמו שכמעט הוא חסר מכל זה כו' ע"ש. משמע מדבריו שלכל אדם ניתן הכח והכשרון להשיג הכל, אלא שהאדם צוץ את זמנו וכתו לנרכים אחרים, ולכן שואלין לכל אדם כל השאלות הנ"ל אף מתורת כהנים ומעשה מרכבה וכו' למה לא למד.

ובדברי האוה"ח כן כתב גם מהרש"ו ז"ל בספר הליקוטים פ' בראשית (דף א' ע"ב) וז"ל, בזה יובן מה ששנינו (ברכות ה' ב) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, דלא אפשר למימר הכי שאם אדם אחד ירבה בתורה ובמצוות ואחד ימעיט ולא כ"כ, שיהיו שקולים לפי שכיוון לבו לשמים, אלא שיש אחד שנשמתו יותר מעולה, ואם יקרא בתורה ישיג לאין תכלית, ויש אחד שנשמתו למטה ואף

אם יעמול בתורה לא ישיג כל כך, לזה אמר אחד המרבה ואחד הממעיט, אחר שאין צידו סיפק לעלות יותר. ובה יובן מ"ש רז"ל כי כשנפטר האדם מהעוה"ז שואלין אותו מה שלמד, ואומרים לו נפית במרכבה נפית בשיעור קומה וכו', ואם לאו משליכין אותו לנהר דינור. והלא מצינו שיש למעלה בגן עדן מארי מקרא מארי משנה וכו', אמנם הענין יובן כמה שפירשנו שאם היה כח שנשמתו להשיג כל הנזכר ולא טרח להשיג, אז מוכיחין ומייסרין אותו על זה ע"ש. ומבואר בדבריו שאין שואלין לכל אדם, רק למי שצבור שהיה יכול להשיג. אלא מש"כ האוה"ח הק' לחדש, שמדריגה אחת יותר ממה שהשיג זאת שואלין לכל אדם, לא נמצא בדברי מהרש"ו שם.

ובן כתב בספר מלא העומר על קהלת (א, יז), מ"ש ששואלין להאדם כשצא לעולם העליון על כל חכמה וסתרי חכמה, צודאי אין הקצ"ה צא בטרונא עם בריותיו, ושואלין לכל אחד רק כפי מה שהיה ראוי להשיג, שואלין אותו אם טרח להשיג מה שצילתו ע"ש.

ובשבט מוסר (פמ"א), עמוד ג"כ כל המדרש הנ"ל ממ"ש אחד המרבה ואחד הממעיט כו', ועוד דהרי אמרו במדרש (ויק"ר פט"ו) יש מי שזוכה למקרא ויש מי שזוכה למשנה ויש לתלמוד ויש זוכה לכל זה. וכתב דמוכרחים לומר שכל אחד ואחד חייב לקבל חלקו מסיני, יש מי שקבל מקרא לבד ויש משנה ויש תלמוד ויש מעשה מרכבה ויש חלום ועל החלקים אלו אמרו אחד המרבה ואחד הממעיט כו', בהיות שעוסק בחלק השיעור שצוה לו, ולפוס נערא אגרא. וכל השאלות ששאלו הקצ"ה ליום הדין אם יש צידו מקרא ומשנה וכו' עד מעשה מרכבה, הוא לאותם שנתן להם חלק ויד בכל. אבל אם נתנו לאדם מקרא בלבד

או משנה בלבד, אין שואלין אותו על שאר הדברים ע"ש. והרחיד"א ז"ל בספר דברים אחדים (דרוש יט לשבת כלה), הביא דברי השבט מוסר והסכים לדבריו ע"ש. אמנם מנינו לבעל השבט מוסר בספרו מדרש חלפיות (ענף דין) שהביא שם המדרש משלי, ונראה מדבריו שהבין ששואלין שאלות אלו לכל אדם, וכתב שם כמה ענות איך להנצל שלא יחטפנו בזה וכלימה בעת שעמיד ליתן דין וחשבון על מעשיו ע"ש.

ובאדם שיכול להשיג גם שאר חלקי התורה, ונתעלל ולא השיג. כתב בשו"ע הרב הל' תלמוד תורה (פ"א ס"ד), אמרו חכמי האמת שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע, וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעלל ולא השיג וידע אלא מעט, צריך לבא בגלגול עד שישיג וידע כל מה שאפשר לגשמו להשיג מידעת התורה, הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות ע"ש.

גם מדברי האור זרוע בהל' ק"ש (סימן ו'), יש ללמוד שמפרש דברי המדרש משלי, שאין השאלות מכוונות לכל אדם בזה, שהקשה במ"ש בצרכות שם שאמר ר' יוחנן לר' אלעזר אי משום תורה דלא אפשר, שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. וא"ת והתן ספ"צ דאבות (מט"ז), אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה. ואמרינן בצ"מ (פה ב) רש"ז"ל הוה מציין מערתא דרבנן, כי מטא למערתא דר' חייא איעלמא מיניה, חלש דעתיה אמר לא פלפלי תורה כמותו, יתה בת קול ואמרה תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא רצת, ועתה אמאי חלש דעתיה הואיל וכיוון את דעתו ואת לבו לשמים. ובשחר טוב איתא אפילו למד כל התורה וחסר תורת כהנים נידון עליהם ציוס הדין, ואפילו למד תורת כהנים וחסר מעשה מרכבה כמו כן נידון. הלכך הכי פירשו, אדם

שטרם בתורה כל מה שהיה יכול לטרוח, אעפ"י שלא עלה בידו אלא דבר מועט נותנין לו כאותו שטרם כמותו ועלה בידו הרבה, דלפוס נערא אגרא, ורש"ז"ל חלש דעתיה שהיה דואג שמא ח"ו לא טרח כל הצורך לפלפל ע"ש. מתבאר מדבריו, שהתביעה מהאדם הוא לטרוח ולעמול בתורה כל מה שזיכולתו, ואם עשה כן אף אם בסוף לא עלה בידו הרבה, על זה אמרו אחד המרבה ואחד הממעיט כו', ויקבל שכרו משלם כאילו עלה בידו הרבה. וממילא באופן זה לא יהיה נידון על שלא למד תורת כהנים ומעשה מרכבה, ושאלות אלו מיועדות רק למי שצריך שהיה זיכלתו להשיג ולא השיג.

ואגב נבאר מה שהקשה האור זרוע מהא דריש לקיש בצ"מ שם, שחלש דעתיה אמר לא פלפלי תורה כמותו כו', דאמאי חליש דעתיה הרי אמרו אחד המרבה ואחד הממעיט הואיל וכיוון את דעתו ולבו לשמים. ומתוך דריש לקיש חליש דעתיה שהיה דואג שמא ח"ו לא טרח כל הצורך לפלפל. נראה שהבין דחלישות הדעת של ריש לקיש היתה שחשש שלא הספיק בתורה כמו ר' חייא, ולפי המבואר בגמ' לפנינו דבריו ז"ב, שאמרו כי מטא למערתא דר' חייא איעלמא מיניה, אמר רבש"ע לא פלפלי תורה כמותו כו'. היינו דחלישות הדעת של ריש לקיש היתה על שנעלם מעיניו מקום המערה, ואמר רבש"ע לא פלפלי תורה כמותו, והוא בלשון בתמיה וכי לא פלפלי תורה כמותו, הרי בלי ספק שפלפלי תורה כמותו ואמאי נעלם ממני המערה. ולפי זה לא קשה קושית האור זרוע.

ונראה צורך דהאור זרוע היתה לפניו הגירסא בגמ' שם, כהנוסח המובא בדק"ס שם, וכ"ה במנורת המאור (סימן רנט), איעלמא מיניה, חלש דעתיה, אמר 'שמא' לא פלפלי תורה כמותו כו'. וליחא שם 'רבש"ע'. ולפי זה

אין פירושו שאמר וכי לא פלפלתי תורה כמותו, אלא בלשון נוחותא אמר שמא לא פלפלתי תורה כמותו, היינו שמוזה שנעלם מעיניו המערה חשד בעצמו שהוא משום שלא פלפל בתורה כמותו, ומוזה חליש דעתיה. ואכן ראיתי באור זרוע דריש אלפא ביתא (אות א') שהביא כן לשון הגמ' בצ"מ שם, חלש דעתיה אמר שמא ח"ו לא פלפלתי תורה כמותו כו'. ועל זה מקשה שפיר האור זרוע, אמאי חליש דעתיה מזה, דאף אם לא פלפל בתורה כמותו, הרי כיוון את דעתו ולבו לשמים וא"כ אחד המרצה ואחד הממעט כו'. ומתוך דריש לקיש חליש דעתיה שהיה דואג שמא ח"ו לא טרח כל הצורך לפלפל. ומ"ש אחד המרצה ואחד הממעט כו', הוא רק אם הממעט טרח ג"כ כל מה שהיה יכול לטרוח, ואעפ"י כן לא עלה בידו אלא דבר מועט.

עוד למדנו מדברי האור זרוע, דמ"ש במשנה אבות שם, אם למדת תורה הרצה נותנין לך שכר הרצה. אין הכוונה בכמות הנלמד שלמד הרצה מסכתות וכו', אלא ר"ל בטורח אם טרח כל מה שיוכל, ואף אם בסוף לא עלה בידו אלא דבר מועט. וז"ש ר' יוחנן לר' אלעזר שצכה על תורה דלא אפשר, היינו שלא הרצה בכמות, וא"ל ר' יוחנן אחד המרצה ואחד הממעט כו'. וכן מתבאר מדברי המדרש שמואל באבות שם, דאם למדת תורה הרצה הכוונה שטרח ועמל הרצה, והביאו התויו"ט שם. ועיין עוד בספר חקר הלכה (לנדא) בהקדמה.

ובדברי האור זרוע כן כתב גם המהר"ל ז"ל בדרך חיים עמ"ס אבות שם, במשנה אם למדת תורה הרצה נותנין לך שכר הרצה. שהקשה דמשמע כי הכל לפי רוב התורה שלמד, ואלו בצרכות במעשה דר' אלעזר שצכה, ואמר לו ר' יוחנן אמאי קא צכית אי משום תורה דלא אפשר שנינו אחד המרצה ואחד הממעט ובלבד

שיכוון לבו לשמים, ומשמע דמרצה וממעט שוים. וכתב ואפשר לומר, דכאן לענין הכרח נאמר, שאם למדת תורה ונאטערת עליה הרצה, נותנין לך שכר הרצה לפי העמל והטורח. אבל בודאי אם אחד למד תורה הרצה צעמל שיהא אחת, ואחד למד תורה מועטת צעמל שיהא שניהם שוים. וכמ"ש במנחות (קי א') בעשר המביא פר והעני מביא עוף או מנחה עשירית האפיפה, שכר שניהם שוה, כיון שנאטער העני כל עשירית האפיפה כמו העשיר על הפר. ומפני כך אם אחד למד תורה הרצה ומכל מקום נאטער על אותו המעט, כמו אותו שלמד הרצה, נאטער לו שכר הרצה כמו אותו שלמד הרצה. וז"ש אם למדת תורה הרצה כו', היינו שעסק ועמל הרצה, אף שלא למד הרצה בכמות ע"ש. וכעין זה כתב גם התויו"ט שם. והם הם דברי האור זרוע שהבאנו. וכן כתב מהר"א אזולאי ז"ל בספר אהבה בתענוגים עמ"ס אבות (פ"ה מ"ב) במשנה לפוס נערא אגרא, דאין השכר נימן לדי ההשגה, אלא לפי הנער והטורח, ולפעמים הפסד שעמל בתורה ולא מצא אלא מעט, שכרו יהיה שוה אל השכר של חכם הגדול שצדור, כי לפוס נערא אגרא ע"ש.

וגר"א שמכאן המקור להמאמר המובא הרצה בספרים, "אין הקב"ה מונה דפים אלא שעות", כמו שהביא הפלא יועץ (ערך למוד ויכרך רנה) ע"ש. ומהר"פ ז"ל בספר קף הדין (סימן כ' אות ו') כתב בשם ספר קמח סולת, כי הקודמין היו אומרים להקב"ה אינו מונה דפים או פרקים, כי אם שעות, דאם אחד קורא במהירות ונחילה עשר דפים בשעה אחד, ואחד קורא ב' או ג' דפים צנחת בשעה אחת, שוה בשיעוריהו, ולא כל המרצה צדפים נוטל שכר יתר ע"ש. ובספר תוספת שבת (בהקדמה) כתב נודע שאחד המרצה וכו', על כן יאמרו המושלים אין השי"ת צ"ה מונה דפים אלא העיתות שיהיו

בחורה ע"ש. וכן כתב האליה רבה (סימן א' ס"ד) בשם ספר מקור חיים, דשואלין לאדם קצעת עמים לתורה, ואין שואלין כמה תורה למד, דמה טוב לאדם שלמד חמשה פרקים במתון ובנעימה, יותר מעשרים ובנחילה ע"ש.

איברא מצינו גם שיטה אחרת צענין זה, והוא שאדם שזכה ולמד יותר מחצירו, יקבל שכר יותר אף ששניהם עסקו בתורה בזמן שזה. וכן מתבאר מדברי רבינו יונה במס' אבות שם, שכתב אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה, לומר שיש יתרון למרבה מדעתו, ונחמס

על הממעט, אעפ"י ששניהם לא נחצטלו ע"ש. ויש לעיין עוד במש"כ הטו"ז בזה"ע"ו (סימן כה), יש ת"ח שמנדדין שינה מעיניהם ועוסקין בתורה, ויש ת"ח שישינים יותר כדי שיהיה להם כח ולב זרז לעסוק בתורה, ואז יוכל ללמוד בשעה אחת מה שזה מאטער ועוסק בשני שעות, ובדאי שניהם יש להם שכר בשוה ע"ש. משמע שאינו מקבל שכר יותר על שעסק יותר שעות. ועיין עוד מה שכתבנו במס' חגיגה (ט' ז ע' קנז), צענין מעלת האדם שהשיג יותר בתורה בכמות, וכן השכר שמקבל על זה ע"ש.

בי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו (לב, ג).

בגמ' ברכות (כא א) איתא, מנין לזכרת התורה לפניך מן התורה, שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. בספר שם משמאל (ר"פ האזינו) כתב, מה שהוכיחו צ"ס לזכרת התורה לפניך מן כי שם ה' אקרא וגו', וכבר הקשו המפרשים למה לא צריך זכרת התורה עד הנה. וי"ל דהנה שמעתי מפי כ"ק אבי אדמו"ר [בעל האבני נזר] זללה"ה, שזכרת התורה ענינה לעורר האלקות שבתורה, כענין שאמרו ז"ל (תמיד לב א) כל העוסק בתורה כלילה שכינה כנגדו. והנה משה שכינה מדברת מתוך גרונו, ולא היה צריך לעורר, אך צוואו למסור כח הנהגת כל העולם עפ"י כשרון המעשה שבישראל, והיינו עפ"י כח התורה שנמסר בידיהם, לזה הוצרכה זכרת התורה לעורר כח האלקות שבתורה שמסר ציד ישראל ע"ש.

ובספר שיש שרפי קודש הוצא בשם בעל האבני נזר ז"ל פירוש אחר בפסוק זה, וז"ל

צ"ס הרה"ק מסוכטשוב זי"ע, בגמ' ברכות שלמדו מפסוק זה זכרת התורה, וקשה הא מזה לצרך קודם לימוד ואחר לימוד, ואמאי לא מצינו בכל התורה שצריך משה רבינו על התורה. ותיירך דהנה איתא דכל התורה שכינה מדברת מתוך גרונו של משה, ופרשת האזינו אמר משה מעצמו קודם מותו, א"כ לא היה צריך לצרך זכרת התורה, משא"כ בהאזינו שאמר מעצמו, לכך צריך בתחילת האזינו ע"ש. והוא דבר חדוש, שפרשת האזינו שאני משאר הפרשיות שצספר דברים, ורק על פרשת האזינו נאמר שאמרה משה מעצמו. וז"צ ממש"כ צ"ס משמאל פ' דברים [תרע"ה], על כל ספר דברים שלא היתה שכינה מדברת מתוך גרונו ע"ש. ועיין להאצרכנאל (סו"פ וילך), וכן בדבריו בתחילת ספר ישעיה (ע' יח), שכתב כעין זה שפרשת האזינו אמרה משה מעצמו ולא צ"ס האל יתברך ע"ש. [ועיין מה שכתבנו ר"פ דברים (א, א) צענין משנה תורה מפי עצמו אמרן].

הצור תמים פעלו וגו' (לב, ד).

בתרגום יונתן איתא, אמר משה נביא כד סליקת לטוורא דסיני, חמית רבון כל

עלמיה ה' מרצע יומא לארבעה חולקין, תלת שעין עסיק באורייתא, ותלת עסיק צדינא, ותלת